

OPCA GEOGRAFIJA

VUKADINOVIC R.: »Odnosi među evropskim socijalističkim državama — SEV i Varšavski ugovor« »Školska knjiga«, Zagreb, 1970, str. 1—327.

Jednu od najvažnijih karakteristika suvremenog svijeta čini ne samo njegova ideološko-teritorijal na podijeljenost na tzv. »Istok« i »Zapad«, nego i nastojanja da se u okvirima blokovske podjele formiraju regionalne organizacije prvenstveno političkog, ekonomskog i vojnog značaja. Pri tome treba, dakako, konstantirati da je domaća literatura — barem što se tiče onih opsežnijih studija ili knjiga — za sada još dosta oskudna. To je i jedan od razloga zbog čega Vukadinovićev opsežan prinos toj problematici može na sebe privući izuzetnu pažnju i to u sferi kako šireg javnog mijenja, tako i čitavog niza društvenih znanosti — politologije, prava, regionalne ekonomike, regionalne geopolitike i sl.

Ovaj rad — inače podijeljene na četiri dijela — sadržajno je izuzetno bogat. Obilje vrijednog materijala — (temeljnog i na autorovoj sposobnosti da dođe i do izvora i podataka koji su inače izvan domašaja standardnih istraživanja) i empirijski i pozitivistički pristup, omogućili su da teoretska razmatranja dođu do izražaja prvenstveno u prvom dijelu (»Teorija i praksa odnosa među socijalističkim državama«) gdje svoje mjesto nalazi Lenjinova koncepcija odnosa između socijalističkih država.

U drugom dijelu (»Političko-pravni aspekti suradnje socijalističkih država članica SEV-a«) najveći je dio posvećen pravnoj struk-

turi i djelatnosti specijaliziranih agencija ove organizacije — za geografije i ekonomiste poseban interes mogu privući poglavlja o međunarodnoj banci za ekonomsku suradnju, zajedničkom parku vagona i birou za koordinaciju pomorskog prijevoza. Međutim, od naročito su interesa razmatranja o dosadašnjim gospodarskim dostignućima SEV-a, budući da ona mogu najviše osvijetliti realno značenje, važnost i ulogu ove regionalne ekonomske organizacije u životu pojedinih država članica i njihovim vezama i položajem u svjetskom gospodarstvu. Zato je šteta da je tom poglavlju posvećen manji opseg nego razvoju i pravnoj strukturi same organizacije. U navedenom poglavlju poseban interes privlače pitanja vanjske trgovine i odnosi i veze Jugoslavije sa SEV-om. U tome će geografi i ekonomisti jamačno odmah zapaziti isticanje teritorijalne povezanosti, geografskog položaja, izvora sirovina, komunikacija i sl. kao, po mišljenju autora, važnih i bitnih činilaca koji povezuju države članice SEV-a u jednu cjelinu.

Treći dio Vukadinovićeve knjige (»Varšavski ugovor — temelj vojno-političke integracije Istočne Evrope«), posvećen je pitanjima vojnog povezivanja i suradnje pogotovo u odnosu na vojne doktrine i organizacije »Zapada« na vanjskom i vlastite koncepcije poslije Staljinove smrti na unutrašnjem planu. Za razumijevanje odnosa snaga u suvremenom svijetu naročito su značajna razmatranja o prilikama u zapadnoj Evropi (u vezi NATO pakta), intervencije u CSSR-u i budimpeštanskog apela za raspuštanjem

blokova, dok nam analiza suvremenih rumunjskih shvaćanja o odnosima među socijalističkim državama pruža dobar uvid u odnose unutar same vojne organizacije.

U četvrtom dijelu (»Poststalinjska shvaćanja odnosa između socijalističkih država«) autor razmatra probleme tzv. »socijalističkog interacionalizma« i pokušaja stvaranja teoretske osnove jedinstva i posebno probleme teorije tzv. »ograničenog suvereniteta« sa posebnim isticanjem reaganiranja Rumunjske što je toj zemlji pribavilo, prvenstveno i u očima »Zapada«, poseban status među istočnoevropskim zemljama.

Na kraju knjige autor dodaje tekstove niza važnih izvornih dokumenata (»Statut SEV-a«, »Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći...« između članica Varšavskog ugovora itd.), kao i opsežnu literaturu kojom lako može animirati svakog čitaoca zainteresiranog za navedene probleme.

Svojim izuzetnim obiljem sadržaja, razradom niza aktualnih pitanja međunarodnih odnosa, objektivnom interpretacijom koja se temelji na poznavanju prilika i na Istoku i na Zapadu Vukadinovićevo dobro dokumentirana knjiga predstavlja vrijedan prinos našoj oskudnoj politološkoj literaturi sa područja međunarodnih političkih odnosa, pružajući nizom započetih tema izazov i ostalim istraživačima — prvenstveno ekonomistima kada se radi o tretiranju SEV-a i geopolitičarima i geostratezima kada se radi o pitanjima Varšavskog ugovora.

R. Pavić

titi i kao udžbenik općeg kursa, ali i daleko šire — ona može poslužiti i kao opći priručnik za formiranje društvene svijesti o osnovnim karakteristikama stanovništva svijeta.

U uvodu, kao i obično, nalazimo neka opća mjesta o značenju i ulozi geografije općenito, dok je ostalih 19 poglavlja posvećeno obradi uglavnom uobičajenih sadržaja u tretiranjima socijalne geografije; ali — među tim poglavljima treba odmah upozoriti i na neka koja pristupom i sadržajem znače i posebnost ove knjige i predstavljaju možda njezinu najveću vrijednost. Tako je posebna pažnja posvećena utjecaju prirodne sredine, ovdje u environmentalističkoj interpretaciji, što nam ukazuje na još jedan pokušaj shvaćanja odnosa između čovjeka i njegovog prirodno-geografskog miljea. Nadalje, raspravljaju se pitanja rasporeda rasa, krvnih grupa kao i najranijih i osnovnih migracija stanovništva, i slično. Iako ova promatranja mogu u sebi nositi i neke slabosti, imaju izuzetno informativno značenje; posebnu vrijednost predstavljaju sistematizirani tabelarni prikazi (nedostatke sistematike i tu ne treba previdjeti), i primijenjene skice, između ostalog i tehnički vrlo atraktivne.

Na sličan način posebnu pažnju privlače u daljnjim poglavljima razmatranja posvećena rasporedu jezika kao i rasporedu i pravcima širenja svih glavnih religija. Uz to dodaje se i raspored glavnih kulturno-civilizacijskih zona na zemlji. Međutim, začuđuje da nikakva pažnja nije posvećena faktorima geografskog položaja bez obzira da li se radi o prirodno-geografskim ili socijalnim i historijskim aspektima toga pitanja. Ovo ističemo stoga jer smatramo da analiza geografskog položaja u svom promjenljivom i kompleksnom kontekstu predstavlja jedan od osnovnih, najznačajnijih i najsposobnijih geografskih sadržaja općenito koji ima i izuzetno aplikativni karakter.

Za razliku od analiziranog I i II dijela knjige, u III dijelu razrađuju se oblici ekonomskih aktivnosti i to počevši od onih najprimativnijih pa sve do suvremenih dostignuća — u biti ovo posve odgovara kursu opće ekonomske geografi-

BROEK J.O.M., WEBB J.W.: A Geography of Mankind Mc. Graw-Hill book co, Inc, N. York 1968, str. 5—527.

Broekova i Webbova »Geografija čovječanstva« jedan je od najopsežnijih novijih radova posvećenih općem geografskom prikazu stanovništva svijeta. Općenitost prikaza i pregled svih relevantnih sadržaja uvjetuju i njegov sintetički karakter; zato se knjiga može shva-

je, tako opažamo i nerazumljivo izostavljanje problematike svjetske trgovine i prometa, koja se danas svakako svrstava među najvažnije faktore globalnog života i povezanosti svijeta uopće.

U IV dijelu obrađuju se naselja; pri tome je urbanizaciji razumljivo posvećena veća pažnja, dok u V dijelu nalazimo neke opće probleme i karakteristike svjetskog stanovništva (problem različitog porasta, migracija itd.).

Ova vrijedna knjiga sadrži i opsežnu literaturu, a opremljena je izuzetno velikim brojem crteža, koji mogu najbolje ilustrirati prostor ne odnose kao jednu od najvažnijih komponenata geografskog načina gledanja.

R. Pavić

PRIRODNI IZVORI - Zbornik radova grupe autora, IP »Vuk Karadžić«, Beograd, 1967.

Već nekoliko godina u našoj zemlji objavljuju se prevodi radova iz američke naučne i stručne literature. Neke od objavljenih knjiga su za geografe veoma interesantne. Fole knjige »Sjedinjene Američke Države« (prevod istoimenog članka iz Enciklopedije Britanike), pojavila se i knjiga »Prirodni izvori«. To je vrsta zbornika radova, odnosno serije predavanja koje je organizovala »Tehnička savetodavna služba« na kalifornijskom univerzitetu. Autori su priznati američki stručnjaci za odgovarajuće oblasti, pa je razumljiv visok naučni nivo knjige koju prikazujemo.

Redaktori knjige na početku izlaganja ističu da je knjiga namenjena široj publici i studentima raznih oblasti, kao i svima onima koji se bave poslovima oko izvora, inženjerima, naučnicima i dr. Korišćenje prirodnih izvora raste sa porastom stanovništva i razvojem njegovih proizvodnih snaga. U mnogim slučajevima potencijalne potrebe su veće od rezervi za koje se danas zna, zbog toga pitanje prirodnih izvora dobija poseban značaj. Najveći deo izlaganja posvećen je prirodnim izvorima koji su ne-

ophodni za svakidašnji život ljudi. To se, pre svega, odnosi na vodu, vazduh, tle, energetske izvore, rude, šumsko bogatstvo i dr. Nekoliko poglavlja posvećeno je razmatranjima opštih pojmova, ali i pitanju ekonomike i politike korišćenja pojedinih izvora. Znatno prostor posvećen je pitanjima energetike, jer bi rešenje mnogih teških problema savremenog čovečanstva bilo lako ostvarljivo korišćenjem novih, velikih izvora energije. Poseban problem u svemu ovome je cena energije, jer iskorišćavanje nekih vrsta energije nije samo stvar tehničke prirode, već i ekonomičnosti.

Dvadeset objavljenih članaka čine ovu knjigu (ima 388 strana) veoma raznovrsnom, ali po ideji i načinu tretiranja objavljeni radovi se nadovezuju jedan na drugi i svi zajedno čine jedinstvenu celinu. Mogu se veoma uspešno koristiti u nastavi i naučnim istraživanjima u oblasti hidrologije, opšte ekonomske geografije, meteorologije, klimatologije, pedologije, biogeografije, ekonomike, rudarstva, zaštite prirode i dr.

Da u prikazivanju svih objavljenih članaka ne bi otišli u preopširnost, koja je donekle neminovna, jer se radi o veoma interesantnim raspravama, čitaoce ovih redova upoznaćemo samo sa nazivima članaka, kako bi mnogi našli ono što ih interesuje. Iza kratkog prologa slede članci: Prirodni i ljudski izvori, Izvori sveže vode, Sveža voda iz slanih izvora, Morski izvori, Atmosfera, Kontrola zagađenosti vazduha, Zemljište kao izvor, Tle kao prirodni izvor, Fizički aspekti upravljanja tlom, Fotosinteza, Ekologija, divlji život i divljina, Šumsko zemljište i šumski proizvodi, Potrošnja hrane i izvori, Čvrsti mineralni izvori, Neki, uglavnom geofizički, aspekti istraživanja minerala, Fosilna goriva — rezerve, upotreba i izgledi, Izvori sunčane energije i energije vetra i vode, Nuklearna energija, Ekonomičnost i politika očuvanja izvora i Problemi istraživanja prirodnih izvora. Na kraju knjige dat je veoma obiman spisak korišćene literature.

S. M. Stanković

GORSKI N. N.: Voda čudo prirode. »Vuk Karadžić«, Beograd, 1965. Sa ruskog preveo N. Tomićić. Original N.N. Gorski: Voda čudo prirodi. Izdateljstvo Akademii nauk SSSR, Moskva, 1962.

Knjiga sovjetskog autora N.N. Gorskog »Voda čudo prirode« u prevodu na srpsko-hrvatski jezik veoma je korisna literatura širokom krugu čitalaca u našoj zemlji. Tečno i slikovito izlaganje ilustrirano sa više fotografija i grafičkih prikaza privlači čitaoca i on čitajući je nenametljivo doznaje niz novih stvari.

Svoja izlaganja štampana na 216 strana autor je podelio u nekoliko većih poglavlja. Ideja vodilja i osnovni moto bili su mu da je voda najneobičnija materija na našoj planeti, da se neprestano kreće, određuje klimu na Zemlji, modifikuje reljef, veliki je čovekov prijatelj ali i neprijatelj. Neizmerna je i neprestana borba čoveka za vodu i protiv vode. »Čuvajte vodu« poručuje autor. »Voda je čudo koje je stvorila priroda, a čitav oblik naše planete je čudo koje je stvorila voda, jer je naša Zemlja zaista kći Sunca i vode«.

Uvodna izlaganja posvećena su postanku vode, njenoj raspodjeli na Zemlji, kretanju vode u prirodi i nekim njenim hemijskim i fizičkim svojstvima. Naravno, u svemu ovome, kao i u celom izlaganju za

autora nema »čuda« i nepoznatih stvari, kao što ih neće biti ni za čitaoca. Nenametljivo, naučno ispravno, uz navođenje shvatanja mnogih poznatih naučnika o postanku vode i njenim svojstvima, čitalac saznaje dosta novog. U daljem izlaganju reč je o okeanima kao najvećim rezervoarima vode i posrednim regulatorima klime kontinenta. Posebno poglavlje posvećeno je kružnom kretanju vode u prirodi, isparavanju i vlažnosti, oblacima i padavini. O podzemnim vodama takođe ima dosta podataka. Pod posebnim naslovima obrađena je arteska voda, mineralna voda, hidrotermička energija, gejziri i dr. Vodi kao glavnom agensu erozije tla posvećeno je 15 strana, a vodi u vidu snega i leda 12 strana. Posebnu interesantnošću odlikuje se poglavlje o nestašici vode, gorućem problemu znatnih površina naše planete. U pretposljednem poglavlju »Pokretna i nepokretna voda« N.N. Gorski ukazuje na velike pobeđe čoveka nad prirodom, na velike hidrograđevinske objekte kojima je čovek vodu potčinio svojim potrebama. Na kraju knjige autor ukazuje na sve veće zagađivanje reka, jezera i mora otpadnim vodama i na neophodnost sprečavanja toga.

Napisana na osnovu bogatog iskustva i obimne literature ova knjiga je veoma interesantna »Geografska čitanka« koju geografi mogu imati u bibliotekama.

S. M. Stanković

JUGOSLAVIJA

BODRIN V. V., AVDEIČEV L. A.: Jugoslavija. Ekonomiko-geografska karakteristika. 232 str. Moskva 1970.

Objavljene geografske monografije o Jugoslaviji u svijetu izazivaju, što je potpuno razumljivo, veliki interes u našoj sredini. Nakon monografije I. Hamiltona koja je prikazana u prošlom broju našeg »Glasnika« pred nama se nalazi nova Ekonomska geografija Jugoslavije

koju su napisali kolege V. V. Bodrin i L. A. Avdeičev. Autori koji su na katedri Ekonomske geografije socijalističkih zemalja Geografskog fakulteta MGU već duži niz godina predavali studentima Ekonomsku geografiju Jugoslavije, svakako su bili najpozvaniji i najkvalificiraniji da objave jedno takvo djelo, odnosno »prvu potpunu ekonomsku geografiju Jugoslavije« kako je to istaknuto od strane glavne redakcije

geografske literature na početku knjige.

U skladu s ustaljenom praksom obrade ekonomsko-geografskih monografija pojedinih zemalja Sovjetske ekonomsko-geografske škole, («Opći pregled») osebine formiranja državnog teritorija, položaja i granica, prirodne uslove i izvore, naselja, opću karakteristiku gospodarstva, industriju, poljoprivredu, transport i «vanjsko-ekonomske veze». U drugom dijelu dan je pregled republika. Kod svih republika dana je sličnim redosljedom karakteristika položaja u Jugoslaviji, naseljenost i gospodarstvo, te prikaz tzv. ekonomsko-geografskih rejona. Autori nisu obrazložili kriterije i osnove izdvajanja ekonomsko-geografskih rejona ili kako ih mjestimično nazivaju jednostavno posebnih područja pojedinih republika. U Hrvatskoj izdvojeni su tako sjeverno primorsko i planinsko područje. U Srbiji Vojvodina, srednja Srbija, istočna Srbija, zapadna Srbija, južna Srbija i Kosovo. U BiH Posavina, Bosansko rudogorje, Visoki krš i dolina Neretve. U Makedoniji dolina Vardara i preostalo područje republike. U Crnoj gori primorje i unutrašnjost. U Sloveniji Dravski bazen. Savski bazen, bazen Soče i Primorje.

Prikaz područja i gradova svake republike zamišljen je i ostvaren na takav način da samo omogućujući pregled raznoličnosti razmještaja glavnih ekonomsko-geografskih relevantnih pojava. Težište rada je na granskom prikazu privrednih djelatnosti s ekonomsko-geografskog aspekta (gotovo 50% opsega knjige). U tom pregledu autori su očito uložili velik napor kako bi takav opće ekonomsko-geografski prikaz bio najpotpunije redigiran, statistički dokumentiran najnovijim ekonomskim podacima. Prikaz stanja geografske distribucije glavnih privrednih djelatnosti je svakako najvredniji i najvažniji dio cijele knjige. Sasvim je, međutim, razumljivo da su na mnogim mjestima teksta nužne brojne korekcije (npr. »da će pruga Beograd — Bar pojačati veze Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore s morem, ili »da će se Rieka specializirati za tranzit a Bakar za jugoslavensku robu«, pored Titogradskog ne spominje se

Mostarski aluminijski kompleks u izgradnji itd) i osobito pažljiva konačna redakcija. To osobito vrijedi za prvi dio knjige gdje su se prokale krupne i osobito nezgodne pogreške kao npr. na str. 35 gdje se u bilješci na dnu strane kaže da u Bačkoj žive »Srbi katolici tzv. Banjevci i Sokci«. Iako se na strani 34 i 168 spominje hrvatsko stanovništvo u Vojvodini na str. 161 ponovno je ispušteno. Prikaz razvoja jugoslavenske ekonomike nakon rata koji se svodi na kratke teze o brzom obnovi i izgradnji s velikim značenjem pomoći koju je tom razvoju pružio SSSR i ostale socijalističke zemlje do 1948., periodu 1949 — 1954 s prevladajućim vezama s kapitalističkim zemljama i deficitom trgovačkog bilansa praćeno velikom zaduženošću tim zemljama te značajne normalizacije odnosa sa socijalističkim zemljama koja je među ostalim omogućila »jačanje njene socijalističke ekonomike« svakako zahtijevaju znatne i bitne korekture i mnogo temeljitiju obradu. Autori ističu da je niz poglavlja bio pregledan od strane jugoslavenskih geografa. Svakako bi bilo dobro da se takva suradnja prilikom priprema drugog izdanja proširi i bude mnogo djelotvornija.

V. Rogić

KALMETA R.: Geografski položaj otoka Krka, «Krčki zbornik», br 1, Krk, 1970, str 19 — 58.

U uvodu autor govori o Kvarneru kao geografskom prostoru i pojmu, donosi različita tumačenja podrijetla toga naziva, kao i za sam otok i grad Krk. Naglašava bitne karakteristike prema susjednom kopnu i prostorne udaljenosti između pojedinih obalnih naselja, kao i položaj Krka prema ostalim kvarnerskim otocima izražen i u prostornim odnosima između njihovih naselja. Svojom površinom Krk je najveći jadranski otok, ističe se svojom nadmorskom visinom te se ubraja u grupu visokih otoka. U geološko-petrografskom sastavu Krk je dio vapnenačkog kraškog dinarskog planinskog sistema sa

svim značajkama kraškog reljefa i kraške hidrografije. Značajan element geografskog položaja otoka Krka je sitna razvedenost njegovih obala, koja kroz svoju prošlost pa sve do u naše dane promjenom društvenih i gospodarskih prilika dobiva i različite funkcije.

Otok Krk je već u najranije doba naseljen helensko-rimskim stanovništvom, da bi dolaskom Hrvata u VII stoljeću romansko se stanovništvo počelo povlačiti u sam grad Krk i u susjedna naselja. Daljnji njegov povijesni razvitak odvija se ponajprije u okviru bizantske Dalmacije, pa u slobodnoj hrvatskoj državi pod hrvatskim kraljevima, da bi najposlije potpao pod vlast Venecije i u njezinim rukama ostao sve do propasti venecijanske republike 1797. godine. Poslije propasti Venecije, otok Krk pripada Austriji, pa kratko vrijeme Napoleonomoj Francuskoj, a od 1818. do 1918. godine pod vrhovništvom je Austro-Ugarske.

Povijesne prilike imale su svog odraza i na gospodarski razvoj otoka. Najveći dio stanovništva bavi se poljoprivredom, pa odatle, među ostalim, otok obilježava velika agrarna gustoća, a maslinarstvo a potom i vinogradarstvo su u prošlom stoljeću vodeće poljoprivredne grane Krka. Propadanjem vinogradarstva i zbog konkurencije talijanskih vina, dolazi do transformacije u gospodarskim zanimanjima stanovništva, koje se sve više počinje orijentirati na stočarstvo, ribarstvo, povrtljarstvo i brodogradnju. Ovakve gospodarske prilike odražavaju se i na pojačani natalitet, a s vremenom i na njegov pad, te na ekonomsku emigraciju otočana i time do smanjenja stanovništva u krčkim naseljima, a ta se tendencija zapaža i danas pod sve snažnijim utjecajem gravitacione snage Rijeke. Od svih kvarnerskih otočnih općina najveći broj stanovnika ima općina Krk, koja ima i veliku gustoću stalnih naselja, ali i veliku njihovu raštrkanost, kao i nejednakomjernost razmjesta stanovništva, a što je posljedica nerazvijenosti i nejednakomjernosti razmjesta proizvodnih snaga.

Unatoč tomu otok Krk ima povoljne uvjete za svoj gospodarski razvitak, koji proizlazi iz njegovog

povoljnog turističko-geografskog položaja. Zbog toga, turizam i u najnovije doba njegove prometne funkcije, izgradnjom aerodroma »Rijeka«, a u skoroj budućnosti i gradnjom mosta koji će ga povezivati s kopnom, postaju najperspektivnije grane gospodarskog razvitka Krka s time da se ne zapostavlja već i unaprijedi poljoprivredna proizvodnja: stočarstvo, povrtljarstvo i ribarstvo. Na temelju svojeg specifičnog geografskog položaja i funkcije Krka u današnjim uvjetima mijenjaju se u odnosu na nekadašnje, pa otok Krk postaje značajno rekreaciono, turističko-prometno i poljoprivredno-proizvodno središte, kako u nacionalnim tako i u internacionalnim okvirima razvoja.

Općenito ako je usvojeno mišljenje da je geografija kompleksna znanost, onda se i na geografski položaj mora i treba gledati kompleksno. S tog metodski jedino ispravnog stanovišta postupio je i autor, pa je na taj način dao jedan novi pristup proučavanju geografskog položaja stanovitog prostora, u ovom slučaju na primjeru otoka Krka, a u čemu je njegova velika vrijednost a ujedno i prednost.

B. Pleše

FISKOVIĆ C, FISKOVIĆ I, FORETIĆ V, GLAVINA F, KISIĆ A, PEDERIN I, SUBOTIĆ N, VEKARIĆ S, VELNIĆ J, ŽUPA M. i dr.:

Zbornik o Pelješcu »Spomenica Gospe od anđela u Orebićima 1470—1970«, Omiš 1970. 414 str. s oko 80 slika.

Ove je godine izašao zbornik o poluotoku Pelješcu. Suradnici, zbornika tretiraju Pelješac s raznih aspekata — historije, povijesti umjetnosti, geografije, pomorstva, turističke privrede, književnosti (poezije) i dr. Zbornik daje povijesni profil Pelješca od prethistorije (od Ilira) preko antike (Grka i Rimljana) pa sve do naših dana s posebnom poantom na Orebić i franjevački samostan u Podgorju kod Orebića, usput spominje i ostala mjesta na Pelješcu, Janjinu, Kunu, Ston, Trpanj, Viganj i dr., a ta-

kođer i susjedno područje napose Korčulu.

Zbornik je izašao u vezi 500-godišnjice postanka i neprekidnog djelovanja ovog franjevačkog samostana (1470—1970). Dajemo osvrt na ovaj zbornik jer veći dio njegovih razmatranja obrađuje Pelješac s historijsko-geografskog staništa.

Obzirom na toponimiju odnosno toponomastiku spominjemo samo dva toponima — Pelješac i Orebić.

Pelješac se prije (u sredovječnim listinama) zvao Stonski rat ili samo Rat (od rt, jer poluotok ima oblik šiljka), a stanovnici Rčani. Pelješac je ijekavska varijanta od ikavskog »Pelisac«, kako se prvotno zvao povišeni predio iznad Trstenice i Vignja (str. 281—284). Tijekom vremena se naziv »Pelješac« proširio na cijeli poluotok.

Područje Orebić se prvotno nazivalo Trstenica, gdje je bila kapetanija, osnovana 1343. (str. 184). Sjedište trsteničkog kapetana, koji je bio predstavnik dubrovačke vlasti, bilo je nešto iznad današnjeg Orebića, kod sela Karmen. Naziv Trstenica se teritorijalno sve više smanjivao. Danas se tako zove još jedino uvala kraj Orebića.

Naselje Orebić se prije zvalo »Orebići«. Kasnije se sve više javlja singularni oblik — Orebić (str. 288), kada je domorodačka obitelj Orebić sagradila svoj kaštel. Oko njege se razvilo malo naselje gradskog tipa s dvije ulice, a u 17. st. pogotovo u 18. st. grade se već kuće gospodskog izgleda u stilu umjerenog baroka (str. 288 i 303).

Pelješac je došao pod dubrovački dominij 1333. godine kupnjom od bosanskog bana Stjepana Kotromanića i srpskog cara Dušana Silnog (str. 260). To je bila značajna teritorijalna ekstenzija Dubrovačke republike. Od tada pa sve do 1808. godine propasti Dubrovačke republike, ostaje u njezinom sklopu i razvija svoju maritimnu aktivnost, napose pomorstvo, podređenu dubrovačkoj ekonomskoj politici.

Orebić (tada Trstenica) je bila prijelazna stanica u koju su dolazili službeni dopisi iz Dubrovnika, da se otpreme dalje venecijanskom knezu u Korčulu, Split, providuru u Zadar, u Veneciju i dr. Dubrovnik je nadalje povjeravao trsteni-

čkom kapetanu odnosno njegovom kancelaru važne i povjerljive političke zadatke (str. 301—302).

Pelješac napose Orebić je imao ulogu mosta između Dubrovnika i Korčule, koja je 1420. došla pod vlast Venecije. Stoga se može govoriti i o izvjesnom regionalnom položaju Orebića obzirom na Dubrovačku republiku.

Navedeni franjevački samostan koji je ove (1970) godine slavio svoj kontinuirani polamilenijski jubilej važan je kulturno-historijski spomenik. No on ima također i veliko historijsko-geografsko značenje jer je imao i izvjesnu specifičnu (političku) funkciju.

Samostan je imao izviđački karakter: da promatra i obavještava dubrovačku vladu o svim zbivanjima u Korčulanskom kanalu napose o kretanju venecijanskih lađa. To je samostan mogao radi svoje izvanredno povoljne lokacije. Njegov smještaj je logički (promišljeni) čin, u kojem se uskladila liepota krajolika, pristupačnost s okolnih mjesta, njegov pogled na tri strane — na sjever, zapad i jug napose dominantni pogled na obližnju Korčulu, na Korčulanski kanal i arhipelag. Relief Pelješca je uopće uvjetovao njegovu namjenu izviđača.

Samostan je imao obranbeno-refugijalni karakter.

Samostan je bio utvrđen, doduše ne u velikoj mjeri, ali ipak toliko da bi se mogao zaštititi od raznih oružanih (pljačkaških) prepada. Radi toga su između obale i samostana bile straže. Na ovo upućuju toponimi »Straža« i »Pod strazama« (str. 42 i 291).

Samostan je imao i refugijalni značaj. Imao je funkciju zbjega, okolnog stanovništva. Samostan je gledao bijedu i stravu preplašene raje (izbjeglica) koji su od straha i pred silom turskog polumjeseca ostavljali svoje domove i u njemu nalazili sklonište (str. 29). Samostan je 1571. strepio, kad su Turci napali Korčulu.

Orebić (Pelješac) i Korčula — usprkos višestoljetnoj političkoj (državnoj) granici, (sve do pada Venecijanske republike 1797) — čini su više manje jednu ekonomsku zajednicu, koju su pojačavale i rodbinske veze. Korčula razvija kamenoklesarstvo, brodogradnju i

trgovinu (napose slanom ribom), a Pelješac pomorstvo i ribarstvo. Postojali su živi kontakti uzajamnih veza između ta dva područja iako bi kadkada dolazilo i do nespornosti i razmirica.

S historijsko-geografskog aspekta najznačajniji je rad ovog zbornika »Kroz prošlost Pelješca«, napisao Vinko Foretić (str. 251—326), koji daje sistematsku povijest Pelješca od 7. st (od dolaska Slavena) pa sve do najnovijih dana — II svjetskog rata.

Autor V. Foretić u svom radu među ostalim govori i o pelješkom pomorstvu — o njegovom postanku, razvitku, zlatnom periodu i propasti. Ono jača od 17. st. u vezi nastalog živog saobraćaja s Rijekom i uopće s hrvatskim sjevernim primorjem (Bakar, Senj), a svoju kulminaciju doživljava 1865 — 1887. U Orebiću je 1865. osnovano dioničko Pomorsko pelješko društvo. Tada Pelješčani svojim jedrenjacima plove svjetskim morima. Među ostalima prevoze žito iz crnomorskih luka u Zapadnu Evropu (str. 312), a neki plove i preko oceana. To će imati za posljedicu da neke pelješke obitelji od pomorskih postaju pomorsko-trgovačke, a neke čak i pretežno trgovačke, što je omogućilo razvoj Orebića kao značajnog ekonomskog centra.

Međutim jedrenjaci nisu mogli izdržati konkurenciju parobroda, a k tome Austrija je počela sve više favorizirati Trst. Pomorstvo Pelješca dolazi sve više u krizu koja završuje likvidacijom društva. Nakon toga Pelješčani prelaze u službu austrijske flote (str. 313—314).

Ovaj procvat pomorstva je ostavio mnogo toga u geografskom inventaru Pelješca napose u urbanoj fizionomiji Orebića, gdje se uslijed ekonomskog prosperiteta »grade kuće uglednije i stilski obilježene« (str. 303).

Razvoj pomorstva uz profano (svjetovno) graditeljstvo stimulira i sakralno (crkveno) stilsko-umjetničkog karaktera. To u zborniku opisuju Cvito Fisković (str. 39—138) i Igor Fisković (str. 167—195), čiji radovi donose također mnogo historijsko-geografskih podataka. Slično nalazimo i u Trpnju.

Prikaz V. Foretića o pomorstvu Pelješca nadopunjuju radovi »Tipovi brodova u slikama franjevačkog samostana u Orebićima XVI—XX st.«, napisala Anica Kisić (str. 139—147) i »Pomorci Trstenice u XVII i u prvoj polovini XVIII stoljeća« (str. 195—244), u kojem Stjepan Vekarić navodi oko 250 prezimena s izvjesnim podacima. Među njima dolazi i prezime Orebić (str. 230); jedna od najstarijih i u 16. st. najbrojnijih obitelji Pelješca, čiji su članovi bili pomorci i brodovlasnici.

Danas samostan-jubilarac radi svoga spomeničkog karaktera doživljava svoju revitalizaciju razvojem turizma. Samostan bogatstvom historijsko-umjetničkih spomenika i eksponata privlači interes turista i gostiju domaćih i stranih. Nadalje radi svoje lokacije je izvanredan vidikovac (belvedere). Radi svoga mira i tišine u zelenilu borova, čempresa i dr. uz pitoreskni panoramski pogled s ptičje perspektive djeluje i rekreativno. O tome govori rad »Značenje franjevačkog samostana za turizam pelješke rivijere«, napisao Mato Zupa (str. 151—162).

Radovi Zbornika imaju veliku naučnu vrijednost. Gotovo na svakoj stranici ispod teksta je obilno citiranje literature s originalnim tekstovima iz historijskih izvora.

Ovaj zbornik ne samo da nam daje dobar i opsežan uvid u prošlost Pelješca nego s njime će se moći korisno poslužiti svaki koji će naučno obrađivati Pelješac, to tim više jer su to dosad najiscrpniji radovi o Pelješcu.

Nedostatak je ovog zbornika s historijsko-geografskog aspekta što posebno ne tretira kretanje stanovništva. Zbornik samo usput spominje migracije.

V. Dumbović

KOJIĆ B.: Stogodišnjica zakona o mestima Kneževine Srbije i današnji problem kategorizacije naselja. »Glasnik Etnografskog instituta« knj. XI—XV (1962—1966), Beograd, 1969., str. 168—177.

Sistem naselja u beogradskom pašaluku, naslijeđen od turskih vremena, bio je prilično komplikovan. Razlikovali su se: gradovi (varoši sa značajnim utvrđenjima), varoši (otvorena naselja sa lakim utvrđenjima), varošice, palanke (utvrđene drumske postaje s varošicama), kasabe (male varošice tipa seoskih varošica), sela, zaseoci. Poslije ha-tišerifa od 1833. nastaju u ovom sistemu bitne promjene. Gradovi (Beograd, Sabac, Smederevo, Kladovo, Užice, Soko) gube značajku vojnih uporišta, pa se izjednačuju sa otvorenim varošicama (Požarevac, Kragujevac, Valjevo, Negotin, Jagodina i dr.). U prvoj deceniji su osnovane i neke nove varošice (Požega, Bajina Bašta, Donji Milanovac i dr.). Pojedine varošice se proširuju, a mnoga sela su počela tražiti status i svojstvo varošice. U nedostatku službene karakterizacije naselja, državne vlasti su lutale. Tako 1857. u aktu prosvjetnih vlasti (Ustrojstvo osnovnih škola) navode se ove kategorije: Beograd, glavne okružne varoši, ostale okružne varoši, najveće palanke, srednje palanke, najmanje palanke, sela preko 500 domova i ostala sela. Ovdje je palanka sinonim za varošicu. Godine 1966. navršeno je 100 godina otkako je donesen »Zakon o tome koja su mesta u Srbiji varoši, varošice, a koja sela«. Varoši su Beograd i ona mjesta u kojima stalno prebivaju okružne vlasti; varošica je poimenično nabrojeno 21, (premda ih je bilo 59 sa središtem sreskih vlasti); ostalo su sela. Tada je bilo ukupno 17 okruga: Aleksinac, Beograd, Valjevo, Gornji Milanovac, Zaječar, Jagodina, Kragujevac, Kruševac, Knjaževac, Loznica, Negotin, Požarevac, Smederevo, Užice, Čuprija, Čačak i Sabac. Kao varošice su ocijenjene 1866. god.: Aranđelovac, Banja (Soko), Grocka, Veliko Gradište, Ivanjica, Karanovac (Kraljevo), Krupanj, Kladovo, Lešnica, Majdanpek, Mačvanska Mitrovica, Donji Milanovac, Obrenovac, Požega, Palanka, Paraćin, Raška, Rača, Svilajnac, Trstenik i Ub.

Stari zakon o mjestima odavno je prevaziđen — kako kaže autor — ali nova kategorizacija naseljenih mjesta nije još utvrđena, jer se još, poslije drugog svjetskog rata, »nije

došlo do saglasnosti gledišta ni u osnovnim pitanjima«.

A. Jutronić

SAVIĆ O.: Kruševac i njegova uticajna sfera. Posebna izdanja Geografskog instituta »Jovan Cvijić«, knj. 21., Beograd 1969., str. 1—319.

Privredni, kulturni i društveni razvoj zemlje doveo je do naglog razvoja naših gradova. Njihov progres nije interesantan samo po tome što gradovi rastu, već je veoma važan i zbog toga što njihov razvoj deluje na seosku okolinu. Zbog toga razvoj naših gradova i njihovih uticajnih sfera bio je predmet višegodišnjeg izučavanja Olge Savić izloženih i u drugim njenim radovima.

Studija »Kruševac i njegova uticajna sfera« je doktorska disertacija, pripremljena na Prirodno-matematičkom fakultetu u Beogradu 1965. g. Posle toga O. Savić uložila je novi trud u konačnom redigovanju rada. Usled obimnosti monografija je podeljena na odeljke sa sledećim naslovima: 1. Fizičko-geografske karakteristike Kruševačke kotline, 2. Društveni uslovi, 3. Privredne prilike, 4. Geografske osnove za postanak i razvoj Kruševca, 5. Uticajne sfere i 6. Zaključak. Svaki navedeni odeljak podeljen je na manje delove.

Težište studije O. Savić uglavnom se nalazi u odeljcima sa brojevima tri, četiri i pet. Tu je veoma temeljno proučen činjenični materijal. I istoriskom objašnjavanju poklonjeno je dosta pažnje. Uopšte: pisac ima naročito osećanje za tačnost detalja; analiza nije razvučena; lako ulazi u suštinu stvari; sklop knjige je izvrstan; u sažimanju materijala i njegovom logičnom redu pisac ima sigurnu ruku. Kod nas je mali broj stručnjaka koji tako dobro znaju problematiku ove vrste kao O. Savić.

U celini geografska monografija »Kruševac i njegova uticajna sfera« je pionirski posao. To je skoro definitivna studija o tome gradu, pa sumnjam da će se neko kasnije vraćati na ponovno proučavanje is-

te problematike u tom naselju. Knjiga će sigurno steći širi krug čitalaca i dati podsticaj mladima za izradu sličnih monografija o drugim gradovima.

J. F. Trifunoski

BUKUROV B.: Neke karakteristike stanovnika opštine Temerin. Matica srpska, Zbornik za prirodne nauke, knj. 36., Novi Sad 1969., str. 5—28.

Oslanjajući se na materijal koji je skupio na terenu i na raznovrsne podatke državne statistike B. Bukurov u ovom radu bio je u mogućnosti da saopšti nekoliko specifičnosti iz demografske problematike opštine Temerin, koja spada u grupu najmanjih opština na teritoriji Vojvodine. Uglavnom je reč: o kretanju stanovništva, o etničkom sastavu stanovništva 1961. godine, o polnoj i starosnoj strukturi stanovništva, o veličini domaćinstava, kao i o različitim vrstama zanimanja.

Opština Temerin ima tri naselja: Temerin, Bački Jarak i Sirig. Stanovništvo Temerina sastavljeno je od starosedelaca, koji čine tri četvrtine, i od doseljenika. Međutim, Bački Jarak i Sirig spadaju u kategoriju doseljeničkih naselja. Stanovništvo Siriga, na primer, prema poreklu je trojako: jednu grupu čine naseljenici koji su osnovali naselje, drugu grupu čine dinarski stanovnici posle drugog svetskog rata, treću grupu čine naseljenici iz Vojvodine.

B. Bukurov u našoj geografskoj nauci prisutan je nizom značajnih ostvarenja. Međutim, ovaj njegov rad, koliko znamo, je redak pokušaj da se prouče glavne geografske karakteristike stanovništva jedne opštine. Za njegovu izradu zahtevalo se dosta truda, i iz mnoštva podataka izvući ono što je bitno. Rad je opremljen brojnim grafikonomima, tabelama, pa će biti od koristi i naučnim radnicima koji nisu geografi.

J. F. Trifunoski

ZEREMSKI M.: Sjenička kotlina, geomorfološka studija. Posebna izdanja Geografskog instituta «Jovan Cvijić», knj. 20., Beograd 1969. str. 1—128.

Treba istaći da je ova knjiga jedno posebno značajno delo. Moglo bi se poželeti da i druge oblasti u našoj zemlji dobiju slične geomorfološke studije.

Sjenička kotlina spada u red najviših na Balkanskom poluostrvu. Njene specifičnosti ogledaju se u sledećim činjenicama: jezerski sedimenti dopiru do 1350 m nadmorske visine; oblast leži u graničnoj sferi između slivova Drine i Zapadne Morave; bogatstvo geološkog sastava i njegova tektonska struktura uslovljavaju da se reljef Kotline sastoji iz genetski veoma raznorodnih oblika.

Autor je najpre izneo detaljnu genetsku analizu reljefa Sjeničke kotline na osnovu čega se videlo koji oblici ulaze u sastav i kakve su njihove morfološke i geotektonske osobine. Pri tome su svrstani oblici najpre u dve osnovne grupe (stare i mlade), polazeći od toga da li su prestali ili ne da se izgrađuju pod uticajem prvobitnog agensa.

Zatim je autor izvršio kategorizaciju oblika pri čemu je držao u vidu koji je od agenasa imao predominantnu ulogu u njihovom izgrađivanju. I na kraju je učinio osvrt na sve te oblike da bi se videlo kako se oni javljaju u kompleksu reljefa Sjeničke kotline prema hronološkoj evoluciji.

Uopšte ono što karakteriše rad M. Zeremskog je sigurna erudicija i poznavanje literature. Autor je stalno činio napor da probleme obuhvati u njihovoj potpunosti i svestranosti. Dobre ilustracije u mnogome čine tekst jasnijim.

J. F. Trifunoski

KUKIN A.: Geološki uslovi pojave arteskkih voda u Bačkoj i njihove fizičke i hemijske osobine. Zbornik za prirodne nauke Matice srpske, knj. 37.,

Novi Sad 1969., str. 74—163.

Studija predstavlja doktorsku disertaciju odbranenu na Rudarsko-geološkom fakultetu u Beogradu. Međutim, ona ima interesa i za geografsku nauku jer obrađuje deo Vojvodine koji je bogat arteskim vodama. U cilju da doprinese što masovnijem i racionalnijem korišćenju arteskih voda Bačke, autor je izabrao ovu temu kao predmet svog iscrpnog proučavanja.

S obzirom na veoma oskudnu stručnu i naučnu literaturu iz ove oblasti, pomenuta studija dopunjuje tu prazninu i pobuđuje interes za dalja proučavanja na ovom polju. Ona će korisno poslužiti svima koji se bave hidrogeologijom Panonskog basena i praktičarima koji rade na problemu vodosnabdevanja bačkih naselja. U tome je njena posebna vrednost.

J. F. Trifunovski

statistika turističkog prometa vodi se za 41 grad. A samo Beograd apsorbuje oko 63 posto noćivanja u ovoj kategoriji mesta. S druge strane, tranzitnost i kulturno obeležje su osnovne karakteristike turističkog prometa u gradskim naseljima itd.

Problemi i perspektive razvoja turizma u gradovima SR Srbije prikazani su u poslednjem, trećem delu rada. Turistička funkcija za sada nema izrazitiji ekonomski značaj u pojedinim gradovima. Stoga je prvi i najznačajniji problem: kako povećati turistički značaj u gradovima itd.

Autoru treba zahvaliti što je prikupio dosta podataka i dao nekoliko opštih pogleda. Stoga je njegov rad zanimljiv i poučan; lako se ne ispušta iz ruku jer u njemu ne samo geografi, već i drugi imaju šta da nauče.

J. F. Trifunovski

JOVICIC Z.: Turistički promet u gradskim naseljima Srbije. Zbornik radova Geografskog zavoda Prirodno-matematičkog fakulteta, sv. XVI, Beograd 1969., str. 87—100.

Najnoviji rad Z. Jovičića obrađuje turistički promet u gradskim naseljima SR Srbije. To je redak pokušaj te vrste u našoj nauci pa stoga zaslužuje da se na njemu zadržimo. Gradska naselja SR Srbije apsorbuju preko 40 posto domaćih i preko 80 posto inostranih turističkih noćivanja u ovoj Republici.

Posle izvesnih opštih podataka autor najpre proučava strukturne osobine prometa. Reč je o prostornoj distribuciji, kao i sezonskim kretanjima turističkog prometa. I domaći i inostrani turistički promet su veoma neravnomerno distribuirani po gradskim naseljima. To je prikazano na posebnim tabelama. Sezonska kretanja turističkog prometa u gradskim naseljima znatno se razlikuju od sezonskog kretanja prometa u drugim kategorijama mesta itd.

U narednom delu rada prikazani su geografski položaj i motivske osobnosti kao osnova razvoja turizma u gradovima SR Srbije. Od oko 90 gradskih naselja posebna

OSTROGORSKI G.: Serska oblast posle Dušanove smrti. Posebna izdanja Vizantološkog instituta, knj. 9., Beograd 1965., str. 1—171.

Istorijska nauka sporim koracima otkriva sliku minulih razdoblja, nikada sigurna da je izrekla konačni sud. Istorijska poznate Serske oblasti u jugostiočnom delu Makedonije posle Dušanove smrti takvo je delo i veoma potrebno ne samo istoričarima, već i drugim naučnim radnicima, naročito antropogeografima. Opširan deo ove studije sa izlaganjima o stanovništvu i privredi (str. 42—79) najviše privlači našu pažnju.

Serska oblast u drugoj polovini 14. veka zahvatala je znatnu površinu — uglavnom celu tadašnju istočnu Makedoniju. Stanovništvo te teritorije sastojalo se od dva osnovna etnička elementa: grčkog i slovenskog. O tome kakav je bio odnos između tih komponenta ne zna se određeno. Ali je svakako grčki element u većim gradovima imao prevagu, dok je seosko stanovništvo znatnijim delom bilo slovensko. Na osnovu pouzdanih izvora autor je dao i detaljniji prikaz

stanovništva u pojedinim naseljima.

Serska oblast bila je veoma poznata i zbog svog privrednog bogatstva. U prostranim ravninama i plodnim dolinama cvetala je poljoprivreda. Novčana privreda dominirala je ne samo u gradovima nego i na selu. To pretpostavlja življii saobraćaj. Novčana privreda održavala se u Serskoj oblasti i pod srpskom vlašću, za razliku od prilika u srpskim zemljama gde je gospodarila naturalna privreda. Značajnu ulogu u privredi Serske oblasti dalje su imali ribarstvo i ru-

darstvo. Sadržaj i ovih stranica studije je bogat i analiza podrobna.

Prednjim redovima želeli smo da ukažemo na najkraće mogućii način na izlaganja G. Ostrogorskog o stanovništvu u privredi Serske oblasti. Ona pretstavljaju jedan od onih tekstova koje čitalac ostavlja s prijatnim osećanjem: da smo iz njega dosta saznali. Stoga se knjiga preporučuje i našim geografskim stručnjacima, naročito onima koji žele da poznaju ovu značajnu oblast Balkanskog poluostrva.

J. F. Trifunski

STRANE ZEMLJE

HARRIS C. D.: Cities of the Soviet Union. AAG, Rand McNally and Co., Chicago 1970. 484 str, 96 crteža, 34 tabl. i bibliografija.

Prof. Harris kao najpoznatiji američki stručnjak za geografiju SSSR-a nakon brojnih studija i radova objavio je najnoviju originalnu i izvanredno temeljito obrađenu monografiju o urbanoj strukturi SSSR-a.

1926. godine na današnjem teritoriju SSSR-a 82% ukupnog stanovništva živjelo je u selima dok je, naprotiv, 1969. g. 56% od ukupnog gradskog stanovništva. U 209 gradova s preko 100 000 stanovnika živjelo je 1969. godine 134 milijuna stanovnika. Taj izvanredno značajan i brz proces urbanizacije prikazan je izvanredno jasno precizno i koncizno u prvom uvodnom poglavlju, ilustriran preglednim tabelama i originalnim crtežima.

U slijedećem poglavlju prikazana je funkcionalna klasifikacija 304 velikih sovjetskih gradova (s više od 50 000 st.) bazirana na rezultatima popisa iz 1959. godine prema podacima B. S. Khoreva. Od 304 grada 134 su administrativni centri a 136 industrijski. Neznatan je broj tzv. lokalnih centara (15), transportnih (5), turističkih (4), prosvjetno-naučnih (2) i vojnih centara (2)

dok je posebno izdvojeno samo 6 prigradskih urbanih naselja. Svih 30 najvećih gradova nalaze se u kategoriji administrativnih centara dok su u kategoriji industrijskih gradova uglavnom gradovi srednje veličine, osobito u granicama od 20 — 50 000 st. Administrativni centri čine u pravilu široko razvučenu mrežu dok su specijalizirani industrijski gradovi najčešće grupirani u skupine smještene u blizini izvora energije i sirovina.

Poseban interes izaziva originalna obrada teško sakupljenih statističkih podataka za 1 247 gradova s preko 10 000 stanovnika prema stanju popisa 1959. godine u cilju spoznaje karaktera hierarhijske strukture urbane mreže.

Statistička analiza 30 karakteristika (varijabli) omogućila je izdavanje triju faktora, tj. faktora veličine gustoće i rasta. Faktor veličine pokazao se je kao najvažniji kriterij za klasifikaciju. Prema njemu se osobito ističu izdvojene grupe centara s izrazitim potencijalnim mogućnostima bržeg rasta da bi mogli u potpunosti vršiti centralne funkcije za svoje utjecajno područje. Faktor gustoće objašnjava tendencije proizvodno specijaliziranih centara da se grupiraju u blizini izvora sirovina. Faktor rasta ukazuje na proces prostornog razvoja šire-

nja mreže centara na teritoriju SSSR-a.

Na osnovi izdvojenih tipova grupa centara rangiranih po veličini s naročitim obzirom na odnos najvećeg prema ostalim s preko 10 000 st. u evropskom dijelu RSSR-a, Sibiriji, Zakavkazju i Srednjoj Aziji i evropskom dijelu izvan RSSR-a, autor ukazuje na značajne razlike u strukturi urbane mreže i potencijalne mogućnosti daljnjih promjena. Polazeći od osnovne ekonomske regionalizacije SSSR-a, autor je na osnovi tipova veličinski rangiranih sistema centara izdvojio 24 velike urbane regije. Centralno-mjesna hierarhija najbolje dolazi do izražaja u administrativnim funkcijama. Posebno je analiziran potencijal urbanog stanovništva u 18 ekonomskih rajona.

Ova vrlo temeljita i vrijedna studija sadrži osobito pregledne statističke tabele za sovjetske gradove i izvanredno uspješno sistematiziranu preglednu bibliografiju. Za svakog tko se bavi problematikom geografije gradova uopće, a posebno geografijom SSSR-a, knjiga prof. Harisa je očito jedan od najneophodnijih pomagala.

V. Rogić

FONDI M.: Deruralizzazione e modifiche nella casa rurale italiana. Libreria scientifica editrice, Napoli, 1968. 48 str.

Autor je profesor u Geografskom institutu Sveučilišta u Napulju i u svojim se istraživanjima pretežno zaokuplja problemom ruralnog ekodusa i rasta prigradskih naselja. U nizu radova posebnu pažnju privlači studija o kojoj je ovdje riječ, tim više što su podaci o deruralizaciji Italije dani iz prve ruke. Brojevi što ih navodi prof. Fondi iznenaduju jer odražuju brzinu deruralizacije i snagu bijega sa sela te svjedoče o prostornoj diferencijaciji procesa na Apeninskom poluotoku.

Studija sadrži devet poglavlja: 1. deruralizacija i smanjivanje seoskog stanovništva, 2. uzroci i opći učinci deruralizacije, 3. deruralizacija i seoska prebivališta, 4. derura-

lizacija kao posljedica ekspanzije gradova, 5. širenje industrije i zanatstva u selu povezano s razvoikom prometnica, 6. deruralizirajući utjecaj nadničarstva i potiskivanje seoskog ambijenta u korist kulturno-tehničke orijentacije, 7. deruralizacija kao slijed emigracije stanovništva planinskih i poljoprivrednih krajeva, 8. turizam kao faktor deruralizacije i 9. napuštanje disperznih naseobina i njihova revitalizacija.

Posebno ćemo prikazati prvo poglavlje zbog toga što u njemu ima podataka za koje predpostavljamo da će biti upotrebljivi i prema tome od interesa za nas. Operira se uglavnom rezultatima popisa stanovništva Italije 1951. i 1961.

Opći pogled na deruralizaciju omogućuju nam podaci kretanja ukupnog broja stanovnika i poljoprivrednog stanovništva regija Italije u međupopisnom intervalu 1951. i 1961. g. Obilježje jake deruralizacije očituje se nezavisno o tome da li raste ili se smanjuje apsolutni broj stanovnika u pojedinoj regiji. Evo kretanja broja stanovnika regija Italije između 1951. i 1961. izraženog u postocima porasta ili pada (u regijama je okupljeno po više provincija):

Stanovništvo Italije 1951—1961.		
Porast (+) ili pad (—) %		
Regija	Ukupno	Poljoprivredno
Piemonte	+ 11,3	— 30,1
Valle d' Aosta	+ 7,2	— 32,2
Lombardija	+ 12,8	— 40,0
Trentino —		
Alto Adige	+ 7,9	— 38,7
Veneto	— 1,8	— 45,9
Liguria	— 1,8	— 46,8
Friuli — Venezia		
Giulia	+ 10,7	— 27,9
Emilia — Romania	+ 3,5	— 35,8
Toscana	+ 4,0	— 39,8
Marche	— 1,2	— 31,6
Umbria	— 1,1	— 34,4
Lazio	+ 18,5	— 40,1
Abruzzo	— 5,6	— 41,3
Molise	— 12,0	— 31,6
Campania	+ 9,5	— 22,2
Puglia	+ 6,2	— 10,7
Basilicata	+ 2,7	— 28,0
Calabria	—	— 34,9
Sicilia	+ 5,2	— 20,5
Sardinia	+ 11,2	— 25,3
ITALIJA	+ 6,5	— 31,5

Dok je stanovništvo Italije u posljednjem međupopisnom intervalu poraslo 6,5 posto, što odgovara veoma skromnoj prosječnoj godišnjoj stopi i što svjedoči o restrikciji populacijskog rasta te jakoj emigraciji, udio se poljoprivrednog stanovništva smanjio 31,5 posto! Takvu stopu pada i s tako snažnim promjenama teško je naći u ma kojoj evropskoj zemlji.

Snagom deruralizacije posebno se ističu provincije Rovigo oko donjeg Poa (—56,5 posto), Frosinone u Laciju (—51,9 posto) i Belluno u Dolomitima (—50,8 posto), koje su, dakle, u navedenih deset godina izgubile više od polovine svog poljoprivrednog stanovništva. Gubitak mnogih drugih oscilira između 40 i 50 posto: Sondrio (49,4), Massa-Carrara (48,6), Udine (48,4), Pescara (47,6), Trevizo (47,4), Arezzo (46), Venezia (45,5), l' Aquila (45,4), Bergamo (45,2), Como (44,6), Padova, Vicenza i Rieti (44,5), Siena (41,8), Modena (40,9), Pisa (40,3) i dr.

Kako se vidi, veliko smanjenje poljoprivrednog stanovništva zahvatilo je provincije veoma različita ekonomsko-geografskog obilježja i položaja na poluotoku; od onih na sjeveru (Settentrione) do onih na jugu (Mezzogiorno). Ne potvrđuje li to kompleksnost faktora za koje se može utvrditi da izazivaju opću pojavu deruralizacije? Ipak, sve se to svodi na dominantnu ulogu industrijalizacije i tercijarizacije u sve široj društvenoj podjeli rada kojom se Italija svrstava u red zemalja veoma brze transformacije.

Ako bismo, ipak, tražili regije relativno najbrže deruralizacije, onda su to dijelovi Alpa i Apenina te Kalabrija (ali i Lombardija!). U objašnjenju tog procesa autor ističe: 1. ekspanziju i privlačnost grada, 2. depopulaciju polja i planina, 3. ekspanziju industrije i zanatstva u samim ruralnim predjelima, 4. privlačnost novih i moderniziranih prometnica i 5. turističku valorizaciju pojedinih krajeva. Dodali bismo i modernizaciju poljoprivrede u prostranim ravninama sjeverne Italije. Je dina veća regija u kojoj je poljoprivredno stanovništvo smanjeno manje od 10 posto je Apulija (Bari, Brindisi, Taranto i Lecce).

Kakav je udio poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu 1961? Tu je, promatra li se karta Italije, izrazita razlika i jaz između sjevera i juga zemlje. U sjevernoj Italiji jedino je provincija Asti (istočni Pijemont) imala 1961. g. više od 50 posto poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu (između 50 i 60 posto), dok je u južnoj Italiji takvih provincija više (Abruzzo i Molise te Brindizi imale su čak iznad 60 posto). U Lombardiji i prialpskoj Italiji od Torina do Trsta proteže se pojas s manje od 30 posto poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu dok u južnom dijelu poluotoka i na otocima gotovo ni nema provincije s manje od 40 posto poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu. Manje od 10 posto poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu imale su u čitavoj zemlji samo provincije Roma, Genova, Milano, Como i Trst. Ali proces deruralizacije još je brži nakon 1961. g. Procjene 1965. g. izbacile su podatak po kojem je poljoprivredna radna snaga činila samo 24 posto cjelokupne radne snage u Italiji (Francuska 20 posto, SR Njemačka 11 posto i Belgija 6 posto)!

Zanimljivije su posljedice što ih autor navodi da se opažaju na seoskoj kući (smanjenje rustikalnog ambijenta, zaposjedanje nadničara, potpuno napuštene kuće, sezonsko stanovanje, zamjena rustikalnog s gradskim, rustika iskorištena u kulturne i rekreacijske svrhe itd.).

M. Friganović

ORTOLANI M.: Il sito di Aslanteppe. «Bolletino della Societa geografica italiana», br. 1—3, Rim 1969, str. 5—2.

Aslanteppe ili Arslanteppe je poznat toponim u maloazijskoj Anatoliji. Opisani položaj je bio naseljen još u vrijeme kalifata i srednjeg vijeka. Na tom mjestu su vršena istraživanja naročito od Francuza 1932. i 1939, te 1947. i 1951. na 5 kilometara od grada Malatya. Godine 1961. iskopavanja je završio Puglisi. Autor je prvi put posjetio ove položaje 1958. i zatim 1962. kad je najveću pažnju posvetio krasu

Taurusa i agrarnoj geografiji vi-
layeta: poljodjelska proizvodnja
se sastoji od žitarica i industrijske
biljke maka, te od uzgajanja ovaca
i koza. Godine 1966. autor je ponovo
posjetio regiju Malatya, pa je is-
koristio povoljnu prigodu da posjeti
i neke tipične oaze u subpustinjskoj
stepi i da se popne na Külük tepesi,
najviši vrh vulkanskog reljefa, koji
dominira nad položajem Aslantepe.

Nakon kraćeg uvoda autor nas
upoznaje sa tipom naselja hüyük,
sa opisom položaja, te sa gradom
Malatya i njegovim položajem.

A. Jutronic

FILONEC P. P. — OMAROV T. R.:
Ozera karagandinskoj
oblasti. Akademija nauk ka-
zahskoj SSR, Sektor fizičke
geografije. Izdatelstvo »Nauka«,
Alma-Ata, 1968.

Limnologija (ruski ozerovedenie)
je u Sovjetskom Savezu veoma raz-
vijena naučna disciplina. Pored broj-
nih naučnih radova o većim jezerima,
sovjetska limnološka literatura
bogata je delima monografskog ka-
raktera. Monografije se odnose ka-
ko na veća jezera, tako i na veći
broj jezera u jednoj oblasti. Ovoj
vrsti veoma korisne hidrološke, geo-
grafske i hidrobiološke literature go-
dine 1968. priključeno je još jedno
delo. To je knjiga o jezerima Kara-
gandske oblasti čiji je veći deo
napisao P. P. Filonec, a manji (geo-
logija Karagandske oblasti i sedi-
menti jezerskih basena) T. R. Oma-
rov.

Karagandska oblast zahvata cen-
tralni deo Kazahstana. Ima površ-
nu od 355.200 kvadratnih kilometara,
što čini 13 posto od ukupne povr-
šine Kazahstana. Reljef je uglav-
nom brežuljkast, sa nadmorskim vi-
šinama od 300 do 900 m. Samo ne-
koliko planinskih vrhova prelazi vi-
šinu od 1300 m. Geološki sastav te-
rena je veoma raznovrstan. Pored
reljefa i geološkog sastava za posta-
nak i život brojnih jezera veoma
je važna klima, tim pre što se radi
o suvom i toplom području u ko-
jem je isparavanje veliko. Klimat
je oštrokontinentalni sa apsolutnim
temperaturnim amplitudama vazdu-

ha do 90°C. Broj dana u toku godi-
ne sa temperaturama vazduha iznad
5°C kreće se od 160 do 200. Količina
padavina je veoma mala i neujed-
načena. U proseku iznosi 260 mm.
Snega ima oko 100 dana godišnje,
ali je njegova debljina neznatna.
Zbog visokih letnjih temperatura
vazduha, male relativne vlažnosti
vazduha i vetrova isparavanje je
veliko. Visina sloja vode koji ispari
u pojedinim delovima Karagandske
oblasti dva do tri puta je veća od
visine sloja padavina. Barska vege-
tacija u većini jezera još više pove-
ćava isparavanje. U ovakvim kli-
matskim uslovima razvila se ne-
znatna mreža rečnih tokova. Nasu-
prot rekama jezera su češća. Nar-
avno, ističu autori, u najvećem
broju su to mala jezera.

Karagandska oblast ima 5200 je-
zera. Njihova ukupna površina izno-
si 973 km². Površinu veću od 100
hektara ima 130 jezera. Površinu od
80 do 100 hektara ima 20 jezera.
Površinu od 10 do 80 hektara ima
250 jezera. Daleko najveći broj je-
zera (4797) ima površinu manju od
10 hektara. Veći broj jezera nalazi
se u severnom, a manji u južnom
delu oblasti. Pored prirodnih jezera
u ovoj oblasti postoji 400 ribnjaka
i veštačkih jezera.

U daljem izlaganju P. P. Filonec
i T. R. Omarov razmatraju vodni
režim jezera, fizičke i hemijske oso-
bine jezerske vode, hidrobiologiju
jezera i sedimente jezerskih basena.
Iza ovoga sledi prikaz jezera po po-
jedinim administrativnim reonima.
Veća jezera obrađena su pod posebnim
naslovima. Izlaganja su doku-
mentovana većim brojem tablica.
Među njima su posebno informativne
tablica I »Vodne snage većih
reka« i tablica II »Morfometrijske
karakteristike jezera sa površinom
većom od 1 km²«. Na kraju knjige
dat je spisak korišćene literature
koji obuhvata 64 objavljena rada.

Monografija »Jezera Karagand-
ske oblasti« sasvim opravdava svo-
ju namenu, a želja autora bila je
da upoznaju čitaoci sa jezerima
jedne oblasti Sovjetskog Saveza ko-
ja je vodama siromašna. Geografi,
hidrolozi, hemičari, hidrobiolozi, ih-
tiolozi, ekonomski geografi, planeri
i stručnjaci srodnih struka naći
će u knjizi niz zanimljivih podataka.

Nama pak, pored opšteg geografskog upoznavanja jednog dela Sovjetskog Saveza, posebno njegovih jezera, knjiga može poslužiti kao uzor po kojem možda treba pristupiti izradi slične monografije o jezima naše zemlje.

S. M. Stanković

VODNIJ BALANS SSSR I
EGO PREOBRAZOVANIE. Akademija nauk SSSR, Institut geografii. Izdatelstvo »Nauka«, Moskva 1969.

Veoma obimna monografija u redakciji doktora geografskih nauka, profesora M. I. Lvoviča, plod je višegodišnjeg rada grupe naučnika iz Geografskog instituta Akademije nauka SSSR. Monografija je rađena u okvirima Međunarodne hidrološke decenije. Na 337 strana, kroz 140 tablica i 69 ilustracija, uz korišćenje 438 literaturnih izvora, izložena je veoma aktuelna problema tika prošlog, sadašnjeg i perspektivnog stanja vodnog bilansa Sovjetskog Saveza. Zbog toga, pored čisto naučnog — teoretskog značaja ova veoma korisna knjiga ima neocenljiv praktični značaj. Teško je sa malo reći i bez citiranja brojnih pasusa i čitavih poglavlja knjige prikazati sve što je u njoj napisano. Istačićemo samo da je monografija najvećim delom posvećena pitanjima sadašnjeg i perspektivnog stanja vodnih snaga najveće zemlje na svetu i da su pri proučavanjima položeni temelji novog geografskog metoda u posmatranju i proučavanju pojedinih pojava. Novi načini tretiranja pojava zasnivaju se na kompleksnosti i svestranom tretiranju svih izvora i komponena vodnog bilansa, uz posebno sagledavanje njihovih uzajamnih odnosa. Do niza rezultata datih u monografiji došlo se laboratorijskim ispitivanjima i proučavanjima na specijalnim naučno-istraživačkim stanicama. Pored toga, korišćeni su rezultati drugih organizacija koje su primenjivale slične metodološke postavke pri proučavanjima. Koristeći brojne podatke autori su bili u mogućnosti da na primeru Centralnočernozemskog reona prouče i

prikažu evoluciju osnovnih komponena vodnog bilansa od početka razoravanja (privođenja kulturi) ove oblasti do danas. Pored toga, dali su prognozu njegovog daljeg stanja do dvehiljadite godine. Pored ispitivanja delovanja poljoprivrede i melioracija na vodni bilans, ispitivano je savremeno stanje u svetlu borbe za što veće prinose u poljoprivredi, a što sa svoje strane zahteva navodnjavanje ogromnih površina, što se posebno odražava na vodni bilans. Da bi se ocenilo stanje vodnog bilansa u budućnosti, posebno je razrađen i primenjivan »diferencirovanij metod« koji omogućuje pojedinačno razmatranje elemenata vodnog bilansa i utvrđivanje njihove međusobne genetske veze. Koristeći ovakvu metodologiju u svojim proučavanjima autori su došli do niza podataka i korisnih pokazatelja. Oni su im omogućili izradu serije karata vodnog bilansa. Specifičnost ovakvog pristupa u proučavanjima je pravilno sagledavanje rešavanja osnovnih pitanja vodnog bilansa. Naravno, autori ne smatraju geografe jedinim pozvanim da rešavaju ovako krupna pitanja, već plediraju na kompleks nauka kao što su pedologija, agronomija, ekonomija i druge.

U prvom delu monografije razmatra se prirodni vodni bilans i daje ocena njegovih elemenata po pojedinim zonama. U daljem izlaganju dati su rezultati ispitivanja preobražaja vodnog bilansa. U zaključku su izložena pitanja aktivnog uticaja na vodni bilans i principi planiranja, iskorišćavanja i očuvanja vodnih snaga Sovjetskog Saveza.

Monografija ima četiri osnovna dela. Svi oni čine jedinstvenu celinu, a objavljeni članci nadovezuju se jedan na drugi. Prvi deo nosi naziv »Prirodni vodni bilans«, i ima 5 članaka. Drugi deo »Preobražaj vodnog bilansa« ima 7 članaka. Treći deo je dat pod naslovom »Aktivni uticaj na vodni bilans« i ima 3 članka, a četvrti »Principi kompleksnog iskorišćavanja i očuvanja vodnih snaga« (jedan članak). Autori monografije M. I. Lvović, N. N. Drejer, A. M. Grin, S. V. Bass, G. V. Nazarov, E. M. Kuprijanova, I. D. Cigeljnova, N. V. Zukova, N. M.

Korenković i J. N. Kulikov dali su geografiji jedno vredno delo. Njegov teoretski značaj daleko prelazi granice Sovjetskog Saveza. Metodološke postavke i principi mogu se koristiti pri sličnim proučavanjima u našoj zemlji.

S. M. Stanković

SJEDINJENE AMERICKE

DRŽAVE. Jugoslavenski zavod za proučavanje Školskih i prosvetnih pitanja, »Vuk Karadžić«, Beograd, 1967. god.

Poznato je da više godina Sjedinjene Američke Države finansiraju izdavanje knjiga prevedenih sa engleskog na sprsko-hrvatski jezik. Po pravilu su to značajna dela američkih autora iz različitih naučnih oblasti i disciplina. Do sada se u ovakvom aranžmanu pojavilo nekoliko obimnih knjiga. Jedna od njih je »Sjedinjene Američke Države«, koja ustvari predstavlja prevod članka UNITED STATES OF AMERICA objavljenog u Enciklopediji Britaniki 1965. godine (tom 22, strana 713—859). Knjiga je bogato opremljena i na svojih 176 strana donosi geografski i istorijski prikaz Sjedinjenih Američkih Država kakav do sada na našem jeziku nismo imali. Znatni delovi knjige imaju u potpunosti geografski karakter, te će svakako privući pažnju brojnih geografa naučnih radnika i nastavnika. Tretiranje problematike bliske geografiji, istoriografiji, državnom uređenju i dr. omogućuje nam da još bliže i više upoznamo američku stvarnost.

Izlaganja u knjizi Sjedinjene Američke Države podeljena su u sedam velikih poglavlja.

U prvom poglavlju, koje nosi naziv »Fizička geografija« reč je o geološkoj građi i strukturi teritorije SAD, klimatskim prilikama i biljnom i životinjskom svetu. Poseban odeljak posvećen je prikazu glavnih fizičko-geografskih reona SAD. Ovaj deo teksta ilustrovan je jednom kartom i preglednim tabelarnim delom osnovnih karakteristika prikazanih celina.

Pod posebnim naslovom »Geografske oblasti« (drugo poglavlje)

prikazane su kratko, ali kompleksno, Nova Engleska, Stari jug, Srednja Atlanska obala, Dolina Misipija, Dolina Ohaja, Zona kukuruza Oblast Donjih jezera, Oblast Gornjih jezera, Zona pšenice, planinski Zapad, Primorje Tihog okeana, Aljaska i Havaji.

Treće poglavlje nosi naziv »Narod«. Ukazano je na starosedelačko stanovništvo, proces doseljavanja i doseljenike i velike demografske promene od početka naseljavanja SAD do naših dana. Dve tablice u kojima su prikazane zemlje i broj stanovnika SAD rođenih izvan njenih granica dopunjuju tekstualno izlaganje.

Najveće poglavlje je četvrto. Dato pod naslovom »Istorija« sadrži i niz geografski veoma značajnih podataka. Iz ovog dela pomenućemo samo neke podnaslove koji su bliži geografiji i pod kojima je izloženo dosta istoriografskih i geografskih podataka. Takvi naslovi su: Kako se vršila kolonizacija, Američki društveni i kulturni razvoj. Deklaracija o nezavisnosti, Borba za snažnu nacionalnu zajednicu, Industrija, Stanovništvo, Saobraćaj, Zaštita domaće industrije, Ropstvo i pomeranje na Zapad, Industrijski razvoj i razilaženje Severa i Juga, Odnosi sa inostranstvom, Železnice, Pregled ekonomskih prilika, Rudarstvo, Ekonomske promene, Opšti prosperitet, Spoljna politika, Industrija i trgovina, Drugi svetski rat i dr.

U kratkom, petom, poglavlju prikazano je stanovništvo SAD. Ukazano je na brz porast broja stanovnika, geografsku rasprostranjenost, gustinu naseljenosti, odnos seoskog i gradskog stanovništva, rasnu strukturu, strukturu po starosti i polu, školskoj spremi i drugo. Nekoliko tablica i grafičkih priloga o stanovništvu SAD verovatno su u knjizi koju prikazujemo prvi put pristupna našim geografima na našem jeziku. Naslovi tablica su: Površina i stanovništvo 1970—1960; Stanovništvo SAD prema područjima oblastima i državama; Gradovi sa preko 500 000 stanovnika 1960. godine; Ukupno i gradsko stanovništvo u Sjedinjenim Američkim Državama; Stanovništvo standardnih konsolidovanih područja i standardnih velegradskih područja

se preko 1 000 000 stanovnika; Zavičajnost i poreklo Amerikanca bele rase prema zemlji iz koje potiču, 1950. godine; Izmene u populaciji, prema godinama starosti, od 1950. do 1960. godine; Školske kvalifikacije lica preko 25 godina i od 25 do 29 godina, prema rasi, u SAD od 1940. do 1959. godine; Status zaposlenosti stanovništva, prema polu, godišnji prosjeci, 1959.

Sesto poglavlje je »Administracija i društveni uslovi«. Počinje prikazom američkog Ustava, a završava se izlaganjem o odbrani. U ovom odeljku dat je i prikaz životnih uslova, porodičnih i ličnih prihoda, zaposlenosti potrošnje, stanovanja, obrazovanje i dr.

Poslednje, za geografe veoma interesantno, poglavlje nosi naziv »Privreda«. Po ustaljenoj ekonomsko-geografskoj metodi prikazan je razvoj američke privrede od prvih naselja do današnjih dana. Posebno su obrađene poljoprivreda, industrija, rudarstvo. Dat je pregled po vrstama proizvoda industrije i poljoprivrede. Ukazano je na obimnu unutrašnju i spoljnu trgovinsku razmenu, razvoj bankarstva, državne finansije i budžetskih rashoda federalne vlade. Odeljak o saobraćaju obuhvata kratak istorijski pregled razvoju komunikacija i saobraćajnih sredstava, a zatim stanje i razvoj unutrašnjeg vodnog transporta, željeznice, drumskog saobraćaja, naftovoda, plinovoda, pomorski saobraćaj, vazdušni saobraćaj i poštanski i radio saobraćaj i veze.

S. M. Stanković

GIERLOFF-EMDEN H. G.: Die Bewässerungswirtschaft von Mexico. Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in München, 52. Band, München 1967., str. 259—266.

Autor je prikazao dosta veliku problematiku u sažetom obliku. Najpre je reč o takozvanoj »demografskoj eksploziji« Meksika. Od 1930. g. kada je imao 16,5 miliona stanovnika, 1965. g. u njemu je broj stanovništva narastao na oko 40 miliona. Uvođenje intenzivnog ve-

tačkog navodnjavanja u privredi jedan je od glavnih uzroka što je broj stanovništva u Meksiku brzo napredovao.

Naredna izlaganja sadrže prikaz prirodnih, naročito klimatskih odlika Meksika. Oko 52 posto njegove teritorije spada u sušna područja. Stoga je briga za veštačkim navodnjavanjem tamo veoma stara — još od predkolonijalnog doba. Međutim, takozvano »čudo« na tom polju ostvareno je u novije doba. Mnogo novčanih sredstava oko izrade sistema potrebnih za veštačko navodnjavanje uloženo je između 1920. i 1950. g. A na tome se radi i iza toga.

Ostala izlaganja sadrže podatke o obrađenoj površini koja se veštački navodnjava, o veštačkim akumulacijama vode, daljim planovima itd. Rad će biti od koristi i našim naučnim radnicima koji se bave sličnim proučavanjima.

J. F. Trifunoski

DELLA VALLE C.: Aspetti geografico-economici del Kenya e della Tanzania. Bollettino della Società geografica italiana, Fascicolo no. 1—3, Rim 1968, str. 101—116.

Kenija i Tanganjika s dijelom visoravni koja se proteže između srednjoafričkog ulegnuća i Indijskog oceana imaju visinu od preko 1000 m, a prema moru im preti hodi ravnica od 250 m srednje nadmorske visine, ali u nekim dijelovima široka tek kojih desetak kilometara, a drugdje nekoliko stotina kao prema granici između Kenije i Somalije. Velika tektonska ulegnuća razbijaju tabularnu strukturu visoravni zadržavajući brojne nizove jezera, koji su ujedno okrajci velikih vulkana kao Kilimandžara i Kenije, čiji se materijali rasprostiru na daleko.

Klima Kenije i Tanzanije je tipična tropska (osim pored morske obale gdje je subekvatorskog tipa) karakterizirana dugim sušnim periodom i velikim dnevnim termičkim oscilacijama sa srednjim godišnjim oborinama između 500 i 750 mm kao u Najrobiju i Nyeri, ali sa 1000 mm u primorju na pr. u Mom-

basu. U Tanganjiki velike površine na jugu imaju više oborina 750 do 1000 mm, a u centralnim oblastima dostižu do 2000 mm. U Keniji temperatura varira od 15° do 25° na visoravni. U Tanganjiki srednja godišnja je 19° sa 500 mm kiše, u Dar es Salamu 26° sa 750 mm kiše, ali u lučkom gradu Tanga temperatura je preko 35°.

Kenija zaprema 583 000 km², a Tanganjika 937 000 km² sa ukupno oko 20 miliona stanovnika uglavnom Bantu crnaca od kojih se ističu Akikuju, dok u sjevernoj Tanganjiki i južnoj Keniji žive Masaji stanovnici nilske grupacije. Pored obale žive još Arapi (40 000) i Indijci (210 000). Najviše je gradskog stanovništva u Najrobiju (300 000), te u Mombasu (100 hiljada). Ostali su gradovi Nakura (40 hiljada), Kisumu (24 hiljade), Eldoret (20 hiljada), Thika (14 hiljada) i Nanjuki (11 hiljada). U Tanganjiki glavno je gradsko središte Dar es Salam (oko 180 hiljada i među njima 5 000 Evropljana), te Tanga arapski grad XVII stoljeća (55 hiljada), dok su ostala središta Mwanza (28 hiljada), Tabora (22 hiljade) i Asusha (10 hiljada). Zanzibar (65 hiljada) karakterističan arapski centar koji se ujedinio sa Tanganjikom u Tanzaniju 1964., još uvijek je pomorski emporij. Poznat je i zbog kultiviranja *Eugenia caryophyllata*, kao i na susjednom otoku Pemba. Luka Zanzibar je mnogo izgubila otkako su sagrađene željeznice u Keniji i Tanganjiki jer su luke Mombas i Dar es Salam preuzele veliki dio tradicionalnog prometa.

Obe su države pretežno agrarne, premda se primjećuje nastojanje za industrijalizacijom. Ipak poljodjelstvo i uzgajanje životinja (goveda, ovce, koze, magarci) ostaju najvažnija okupacija Bantu crnaca i Masaja, a uglavnom na visoravni. Za obalni pojas se može reći da mu nisu važni agrarni proizvodi. Industrije su još uvijek povezane sa proizvodima zemlje. Autor iznosi ekonomsko stanje (agrar, industrija, rudarstvo, te saobraćaj, trgovina i turizam) posebno za Keniju, posebno za Tanganjiku i posebno za Zanzibar. Ekonomsko stanje u Keniji je bolje. To dolazi kao posljedica toga što je Engleska bila centralizirala u Najrobi čitavu ad-

ministraciju za Keniju, Tanganjiku i Ugandu do njihove nezavisnosti, te nastojala da Kenija dostigne noviti stepen razvoja. S tim u vezi bila je formirana trgovačka i industrijska infrastruktura, koja je bazirala, osim plasiranja na lokalno tržište također i na susjedna tržišta. U Keniji je bolja situacija nego u Tanzaniji. Poznate su tešće kojima se bore ove dvije afričke države i da njihovom bržem razvoju stoji na putu pomanjkanje kapitala i oskudica u stručnom kadru. Stoga su prisiljene tražiti strani kapital. Tako su na primjer Tanzanija i Zambija u septembru 1967. sklopile sporazum sa Narodnom Republikom Kinom za 100 miliona funti za gradnju željeznice koja će povezivati ove dvije zemlje. Odmah je doputovalo 1 200 tehničkih stručnjaka iz Kine, a do kraja iste godine 12 000.

A. Jutronić

VLORA K. A.: *L'evoluzione economica delle isole Maltesi e i suoi aspetti geografici*. «Bollettino della Società geografica italiana», fasc. no. 7—9, 1967, str. 407—451.

U glavnom gradu Malte Valletti potpisan je 21. septembra 1964. sporazum po kojemu je Malteški arhipelag dobio nezavisnost i postao član Commonwealtha. Sporazum se odnosi i na obrambenu pomoć, finansijsku potporu (kroz 10 godina oko 6 miliona funti godišnje) i o pretvaranju vojnog aerodroma u civilni. Prije Engleza (od g. 1802.) arhipelag je u prošlosti više puta mijenjao okupatora. Poslije feničke kolonizacije zavladao je kartaška okupacija, pa rimska (218 prije n. e.), vandalska (454 n. e.), bizantinska (533 n. e.), arapska (870), normanska (1091), anžuvinska (1266), aragonska (1283), Viteški red Sv. Ivana (1530), francuska (1798—1802). Uslied svog geografskog položaja na Mediteranu, stanovništvo je moralo često biti podložno i prilagođavati se vojnim prohtjevima okupatora. Međutim sada sa nezavisnošću iskrsavaju novi i ve-

liki problemi, pa autor ističe da na arhipelagu postoje neizvjesnosti čemu dati prednost u razvoju triju osnovnih ekonomskih grana: turizmu, poljoprivredi ili industriji.

Površina arhipelaga iznosi 315,6 km², od kojih na glavni otok Maltu otpada 246 km². Jedina željeznička pruga (La Valletta — Mdina) napuštena je još 1931, a uvedene su brže i jeftinije autobusne pruge. Krajem 1965. bilo je oko 1 200 km ceste, od toga 75 posto asfaltiranih.

Prirodne ljepote, blaga klima, bogatstvo spomenika iz raznih epoha i dr. pomažu razvoju turizma. Unatoč tome do nezavisnosti turizam se nije mogao dovoljno ispoljiti, jer je otočje imalo pretežno strateško-vojnu funkciju.

Znatna rasprostranjenost kompaktnih vapnenačkih stijena objašnjava slabo razvijenu agrarnu ekonomiku. Povoljnog zemljišta ima skoro samo u dolinama, u kojima se nakuplja crljenica bogata željeznim oksidima. Veliki je problem da li iskrčiti nove agrarne površine. Obradena površina na Malti od 13 780 ha u g. 1956. spala je g. 1965. na 11 187 ha, a na otoku Gozo od 3 519 ha na 2 892 ha. Istodobno od 7 500 pravih težaka g. 1956, u g. 1965. bilo je 6 500, dok je pored njih bilo 8 300 tzv. »part-time« farmers tj. onih koji se samo privremeno bave emljoradnjom, a ostalo vrijeme rade na drugim sektorima (u industriji, servisima, administraciji). Među pravim težacima je 15 posto žena. Na Malti su privremeni brojčani, dok je na Gozu obrnuto. Prevladava iznajmljivački tip odnosa: oko 70 posto vlasnika daje zemljište na obrađivanje uz godišnji novčani najam; drugih 20 posto iznajmljuje dio zemljišta, a ostalo obrađuje vlasnik u svojoj režiji; ostalih 10 posto obrađuju vlasnici težaci, ali njihove čestice jedva prelaze 0,5 ha. Zbog nedovoljnih padalina pićanje vode je gorući problem; ometa ne samo poljoprivredu, već i turizam i industriju. Tako je na pr. 1956. na Malti palo 396 mm kiše,

a na Gozu 513 mm; g. 1958. na Malti je palo 472 mm, a na Gozu 601 mm. Duge vedrine doprinose znatnom isparavanju. Da se dode do potrebne vode u izgradnji je novo postrojenje za desalinizaciju u Marsi. Za potrebe stanovnika sagrađeni su brojni rezervoari kišnice, a ima i nekoliko izvora i desetak stanica sa crpaljkama. Postoji i irigacija pomoću kanala, ali su 90 posto privatni, a samo za 10 posto se upotrebljavaju javne vode i to bliže urbaniziranim središtima. Na Malti je irigirano 5,5 posto, a na Gozu 2,3 posto obrađene površine. Od obrađene površine otpada na žitarice 3 656 ha, na ostale sjetvene površine 1 546 ha, na vrtove 6 024 ha, na voćnjake 902 ha, na vinograde 870 ha, na razne drvenaste kulture 177 ha, na cvijeće 32 ha, i 2 899 ha na livade i trajne pašnjake.

Ribarstvo je probalno. Broj ribara ne prelazi 700. Međutim ulov ne zadovoljava potrebe stanovništva.

Dio Maltežana smatra da je budućnost arhipelaga vezana za industrijalizaciju. Od brojnih uglavnom sitnih poduzeća 20,6 posto obuhvaćaju poduzeća prerađivačke industrije (zajedno sa solanama i distribucijom plina) sa ukupno 49.030 radnika i namještenika. To su tvornice namještaja, pekarnice, konfekcije, obuće, dijelova vozila, mehanička poduzeća, branje kame na i gline, brodogradnja, te razne radnje kao zlatarije, klobučarnice, rukavičnice, izrada rublja, štamparije, industrije prehrambenih proizvoda itd. Posljednjih godina se razvija kemijska industrija. Proizvodnja el. energije (130 000 000 kWh) i plina je državni monopol. Glavne su industrijske zone Marsa i Msie rah, a u razvoju je Mriehel i Qorru. Spontano se razvijaju industrijski pojasevi još u La Valletti, Harumu i Gziru. Dok je prije ne zavisnosti vladao engleski kapital, sada se već javlja američki, japanski i talijanski.

A. Jutronic

KARTE I ATLASI

TOPOGRAFSKA KARTA ZAGREBA.

Mjerilo 1:20 000 i 1:10 000. Projekt i redakcija P. Lovrić. Izrada karte: A. Paar, B. Adamek, J. Matijašić, B. Graff, S. Stefanac i B. Gojčeta. Izrađeno i umnoženo u Zavodu za kartografiju i kartografskom laboratoriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu. Izdavač: Zavod za katastar grada Zagreba 1968.

Za svestraniji studij Zagreba i bliže okolice dobili su naši stručnjaci novu i znatno unaprijeđenu kartografsku predodžbu. Karta mjerila 1:20 000 sastavljena je iz sedam sekcija i to: 1. Zagreb-zapad, 2. Zagreb, 3. Zagreb-istok, 4. Stupnik, 5. Zagreb-jug, 6. Velika Gorica i 7. Samobor. Sve su sekcije izrađene i štampane jednoobrazno u pet boja. Osnovna boja za predodžbu naselja je siva, crnom bojom označeno je toponomastičko nazivlje, plava boja predočava hidrografsku mrežu, zelena vegetaciju a smeđa reljef. Izohipse su povučene sa ekvidistancijama od 50, 10, 5 i 2,5 m. Vrijednost karte posivuje obilan broj visinskih kota, koje su označene sa vrijednostima desetinke metara.

Karta mjerila 1:10 000 u stvari je fotografsko povećanje prethodne, sa potpunijim inventarom nazivlja zagrebačkih ulica. Ova karta zauzima u svemu 28 sekcija i to je danas najpotpuniji i najtačniji službeni plan Zagreba izrađen u maniri karte.

Za geografe, koji žele dobiti detaljniji uvid u savremeni prostorni sadržaj Zagreba, osobito treba preporučiti kartu mjerila 1:20 000, jer je vanredno jasna i pregledna, nije pretrpana sadržajem, a opet pruža dovoljno bitnih informacija, koje karta takvog mjerila mora omogućavati. Studiranjem ove karte geografima će se nametnuti mnoge korisne ideje i zaključci. Zagreb je u našem vremenu veoma dinamičan grad, pun gotovo svakodnevnih promjena. Stoga će ažurnost ove karte biti uvjet njezine vrijednosti i primjenjivosti. Na njezinu osnovu mogu se očekivati brojni tematsko-primijenjeni studiji iz svih područja prirodoslovnih, socijalnih i

komunalnih problematika našeg grada. Tada će nam istom postati jasnije od kolike je vrijednosti ovakav kartografski rad. Projektantu karte, kao i svim mladim izvođačima iz Zavoda za kartografiju Geodetskog fakulteta u Zagrebu treba čestitati na realizaciji jednog korisnog djela.

M. Marković

ZAGREB I SESVETE. Plan grada 1:12 500. Izdanje Mladost, Zagreb 1969. Projekt i redakcija P. Lovrić. Tisak »Geokarta«, Beograd

Plan je izdan u formi džepne knjižice sa 123 strane od kojih na plan otpada 91 strana, a ostale stranice ispunjuje kratak tekstovni tumač prošlosti i sadašnjosti grada i konačno uobičajeni abecedni popis gradskih ulica. Namijenjen najširoj upotrebi, ovaj plan je svakako do sada najtačniji. Izdavači su se odlučili na oblik knjižice, jer je samo na ovaj način bilo moguće dovoljno zorno predočiti veliko područje, koje danas zauzima Zagreb. Kao plan za najširu informaciju ovaj plan zadovoljava. Nazivlje ulica i gradskih područja dati su prema najnovijem stanju i uz korištenje ranijih planova. Plan je izrađen u saradnji Zavoda za katastar grada Zagreba i Kartografskog laboratorija Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Posljednja od spomenutih institucija, pokazuje kroz nekoliko proteklih godina sve intenzivniju kartografsku i izdavačku djelatnost. U narednim izdanjima ovog plana trebalo bi uz opću ažurnost prostorne stvarnosti nastojati još potpunije dati inventar zagrebačke toponomastike, napose one u prigradskoj zoni. Poznato je, da je ona relativno bogata, odlikuje se starinom i originalnošću i šteta bi bilo da padne u zaborav. Zbog najšire namjene, plan ima dosta visok stupanj generalizacije. Zato je za studioznije potrebe suviše općenit. Nema predodžbe reljefa, a izgrađene površine prikazane su u dosta slučajeva sasvim

šematski. Zelena boja, koja pokriva svu ostalu površinu plana, ne omogućava predodžbu i pravi izgled predočenog prostora. Ali izgleda, da je namjena plana diktirala izgled i način obrade te je u tom pogledu postignut i uspjeh.

M. Marković

PEDOLOŠKA KARTA »TLA GORNJE POSAVINE« — mjerilo 1:15 000. Listovi: Samobor 2. i 4., Zagreb 1, 2, 3. i 4. i Čazma 1. i 3. Institut za pedologiju i tehnologiju tla Sveučilišta. — Zagreb, 1970.

Gornja Posavina zaprema u geomorfološkom pogledu veći dio tzv. Zavale srednje Hrvatske, koja je ograničena Medvednicom (1035 m) i Kalnikom (643 m) na sjeverozapadu, Bilogorom (288 m) i ograncima Papuka (935 m) na sjeveroistoku, Psunjom (984 m) na jugoistoku, ograncima Kozare (978 m) i Zrinjske Gore (615 m) na jugu i Vukomeričkim Goricama (244 m) na jugozapadu.

Područje Gornje Posavine zaprema cca 500 000 ha većinom ravninarskog zemljišta. Ekipe stručnjaka Zavoda za pedologiju i tehnologiju tla Sveučilišta u Zagrebu, a pod rukovodstvom dr. ing. Pavla Kovačevića izvršile su kroz 5 godina ogroman pionirski zadatak.

Istražili su na terenu, a u laboratoriju proučili tipove tala Gornje Posavine, te to kartografski izrazili na osam karata tj. osam listova sekcija u mjerilu 1:50 000.

Prvi puta u SR Hrvatskoj potporom Saveznog i Republičkog fonda za naučni rad pristupio je organizirano Institut za pedologiju i tehnologiju tla Sveučilišta na istraživanju i kartografskom predočivanju tala jedne oveće oblasti kao što je Gornja Posavina. Dobiveni rezultati služe za cijeli niz potreba. Na bazi izrađenih karata omogućeno je prvenstveno planski pristupanje biljnoj proizvodnji u istraživanom području. Nadalje karte tala Gornje Posavine pružaju siguran oslonac izvođenju raznih melioracijskih radova (odvodnja, natapanje, borba protiv erozije), te rješavanju raznih urbanističkih problema gradova i sela. Mjerilo u kojem su karte izrađene (1:50 000) sigurna su baza za razne detaljne karte za poljoprivredne svrhe.

Pedološki su kartirane poljoprivredne i šumarske površine, te su karte potrebne agronomima i šumarima, ali i stručnjacima još raznih struka kao npr. geografima, botaničarima, geolozima, urbanistima itd. Izrada navedenih karata može se ubrajati u fundamentalne naučno-stručne radove značaja kao npr. enciklopedije i slično. Ovome radu slijedi još monografski tekst.

J. Kovačević